

**Міністерство транспорту та зв'язку України
Державний департамент з питань зв'язку та інформатизації
Одеська національна академія зв'язку ім.О.С. Попова**

Кафедра політології

СЛОВНИК ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Одеса –2007

Словник розроблено к.пед.н. Камінським Б.Т.

Словник розглянуто і схвалено на засіданні кафедри політології
Протокол №1 від 29 серпня 2007 р.

Зав.кафедрою

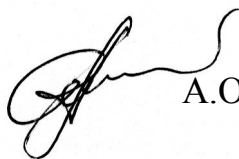

А.О. Сіленко

Словник розглянуто і схвалено Вченою радою ННІПС

Протокол №1 від 21 вересня 2007р.

Директор ННІПС

А.О. Сіленко

А

АБСЕНТЕЇЗМ (від лат. *absentia* – відсутність) – ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах парламенту, президента, місцевих органів влади і т. ін. Основними причинами А. є аполітичність громадян, індивідуальне ставлення до політики, втрата довіри до неї, низький рівень політичної компетентності виборців, невпевненість громадян у правильності свого вибору.

АБСОЛЮТИЗМ (фр. *absolutisme*, англ. *absolutism*, від лат. *absolutus* – необмежений, безумовний) – абсолютна монархія; самодержавна влада, форма держави, при якій монарху належить необмежена верховна влада, що виключає участь народу в законодавстві і контролі за виконавчою владою. А. – одна з форм автократії.

АБСОЛЮТНА ВЛАДА (*absolute power/ authority* – повна влада, абсолютні повноваження) – безмежна, нічим і ніким не контрольована влада того чи іншого суб'єкта (монарха, ватажка мафії, вождя, фюрера і т.п.).

АВАНТЮРИЗМ ПОЛІТИЧНИЙ (від франц. *aventure* – природа) – політичні наміри й дії, що спираються на віру та обман, спрямовуються на здійснення мети, заснованої на уявленнях, бажаннях, міфічних переконаннях без урахування реальних політичних сил і можливостей, розрахованої на випадковий успіх.

АВТОКРАТ (*autocrat*, від гр. *autokrates* – самовладний) – самодержець, необмежений одноособовий правитель з неосяжною верховною владою.

АВТОКРАТІЯ (грец. *autokrateia* – самовладдя) – система управління суспільством чи державою, за якої одній особі належить виключна й необмежена влада.

АВТОНОМІЯ (грец. *autonomia* – незалежність) – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, яка наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, установлених центральною владою. Населення автономної одиниці часто користується ширшими правами, ніж населення адміністративно-територіальних одиниць.

АВТОРИТАРИЗМ (від лат. *autoritas* – вплив, влада) – антидемократична та антиправова концепція і практика здійснення влади; політичний режим, за якого влада одноосібного правителя чи правлячої групи осіб не обмежується правом, представницькими інститутами і системою поділу влади. А. є антиподом демократії, оскільки він не визнає народ верховним джерелом влади, а також вільні конкурентні вибори вищих органів держави.

АВТОРИТАРНА ВЛАДА (РЕЖИМ) (authoritarian power/ regime, від фр. *autoritaire* – владний) – влада (режим влади), що ґрунтується на беззаперечному підпорядкуванні, а також та, що прагне ствердити свій необмежений вплив, що не зупиняється у досягненні мети перед вибором будь-яких прийомів, методів і засобів впливу.

АГІТАЦІЯ (agitation, від лат. *agitatio* – надавання руху) – цілеспрямована усна і друкована діяльність, що має своїм завданням здійснювати політичний вплив на суспільну й індивідуальну свідомість шляхом поширення різних ідей, поглядів, гасел, переконань, а також залучення людей до активної соціально-політичної діяльності. Для агітації можуть активно використовуватись засоби масової інформації, а також мітинги, демонстрації, збори.

АГРЕСІЯ (від лат. *aggressio* – напад) – несумісне з Уставом ООН пряме чи опосередковане застосування сили однією державою (чи групою держав) проти іншої, яке має на меті захоплення території, скасування або обмеження державної незалежності, насильницьке підкорення її населення.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ – певний спосіб територіального улаштування держави, утворення й діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. А.-т.у. будь-якої держави – це поділ її території на певні частини – краї, області, провінції, землі, штати, департаменти, губернії, волості, повіти, райони, кантони тощо. Він зумовлений соціальною природою держави, традиціями історичного розвитку, завданнями й цілями пануючого режиму.

АДМІНІСТРАЦІЯ від лат. *administratio* – управління, керівництво) – сукупність розпорядчих органів державного управління виконавчої влади (уряд, відомчі установи, виконавчі комітети, апарат президента, губернатора тощо), діяльність яких визначена законом чи конституцією країни.

АКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНА (political activity) – енергійна, наполеглива діяльність особистості, групи, різних політичних сил і організацій, спрямована на досягнення певних соціально-економічних і політичних цілей. Фундаментальну основу А.п. складають конкретні інтереси, а її могутнім стимулятором є процеси демократизації громадського життя. Це діяльна життєва позиція людини, що виражається в спрямованості її мислення, поведінки, вчинків, у принциповості, послідовності відстоюванні своїх поглядів. А.п. може виявлятися як у конструктивні діяльності громадян, партій, лідерів, що відповідає інтересам суспільства, його консолідації і стабільності, так в негативних формах, наприклад, у націоналізмі, сепаратизмі, екстремізмі і т.д.

АКЦІЯ ПОЛІТИЧНА (political action, від лат. *actio*) – активна дія, спрямована на досягнення якоїсь політичної мети політичними засобами. Такого роду акції різноманітні їхня ефективність обумовлюється як змістом діяльності суб'єктів,

які їх здійснюють їх, так і об'єктів, на які БОНІ спрямовані. А.п. може мати на меті як стабілізацію життя суспільства, так і її дестабілізацію, носити як мирний, ненасильницький характер, так і здійснюватися у формі збройного протистояння, екстремізму, насильства і т.д. вмінні правильно намітити і здійснити необхідні акції, передбачати їхні результати і наслідки є найважливішим показником, ще характеризує дії тієї чи іншої владної особи, політичного лідера, його команди.

АНАРХІЗМ (від грец. anarchia – безвладдя) – ідейно-теоретична й суспільно-політична теорія, в основу якої покладено заперечення інституціонального, насамперед державного, управління суспільством.

АПАТРИДИ від грец. a – заперечення і patris – батьківщина) – особи, які не мають громадянства й підданства жодної держави, проте мусять дотримуватися законів тієї країни, в якій вони зараз перебувають. А., як правило, позбавлені виборчих прав.

АПАРАТ (state machinery; staff, personell, від лат. apparatus – устаткування)

1) сукупність органів керування, керівництва; система установ, що обслуговують яку-небудь галузь державного владного політичного управління; 2) сукупність працівників політичної організації, штат установи.

Основні функції апарату: а) організаційна – забезпечення чіткої роботи тієї чи іншої організації, її взаємодії з іншими організаціями; розподіл обов'язків між працівниками, контроль за виконанням прийнятих рішень і т.д.; б) інформаційна – збір, аналіз, узагальнення інформації, доведення її до відома політичних лідерів, зв'язок із засобами масової інформації й іншими суб'єктами політичної діяльності; в) господарська – матеріальне забезпечення діяльності і апарату.

АРИСТОКРАТІЯ (грец. anstokratia – влада найкращих, найзнатніших) – форма правління, за якої державна влада належить привілейованій меншості; вищий, привілейований стан (група) певного суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями.

АРМІЯ (фр. апее, англ. army, від лат. armare – озброювати) – один з найважливіших органів держави і влади, часто вирішальним чином впливає на їхні долі: 1) сухопутні війська; 2) сукупність збройних сил; 3) оперативне об'єднання; 4) у переносному значенні сукупність людей, об'єднаних загальною ознакою (наприклад, армія безробітних).

Б

БАГАТОПАРТІЙНА СИСТЕМА – цілісне утворення, що формується всередині політичної системи суспільства на основі усталених зв'язків між політичними партіями, які відрізняються програмними настановами, тактикою, внутрішньою

структурою. Б.с. є одним із критеріїв розвиненої політичної системи суспільства та її атрибутів; існує лише в демократичних країнах із чітким правовим регулюванням соціально-політичного життя та наявністю громадянського суспільства.

БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНА – сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які забезпечують стабільний розвиток суспільства, захист кордонів від внутрішніх і зовнішніх загроз, стійкість до несприятливих зовнішніх і внутрішніх впливів.

БЕЗМЕЖНА ВЛАДА (boundless power) – не має визначених меж, безмежна влада, а також влада надмірна, яка таким чином завдає шкоди своєму авторитетові і уявленню людей про демократичний устрій суспільства.

БЕЗПЕКА (safety, security) – стан, при якому небезпека у будь-якому вигляді не загрожує будь-кому, будь-чому. Проблема забезпечення належної Б. – найважливіша і найнеобхідніша для влади та органів влади на всіх рівнях. Прийнято розрізняти зовнішню, внутрішню, військову, державну, особисту, міжнародну, суспільну, регіональну, продовольчу, інформаційну, економічну, екологічну Б. і т.п. У державній, владній практиці різних країн створюються міністерства, комітети, ради (державної) Б., органи і служби.

БІЖЕНЦІ – особи, які залишили країну, в якій вони постійно проживали (були громадянами), внаслідок переслідувань, військових дій чи інших надзвичайних обставин.

БІЛЬШІСТЬ – кількісне переважання прихильників якоїсь ідеї чи рішення над їхніми противниками. Розрізняють Б. відносну – хоча б на один голос більше від суперника чи альтернативної пропозиції; абсолютну – коли на користь якогось рішення віддали свої голоси 50% голосуючих плюс хоча б ще один; кваліфіковану (конституційну), яка може дорівнювати двом третинам або навіть трьом четвертям усього складу тих, хто приймає рішення або здійснює обрання.

БІХЕВІОРИЗМ (behavior – поведінка) – наука про поведінку.

1) один з методів вивчення суспільних явищ з позиції психології поведінки індивіда; 2) один з основних напрямків аналізу соціальних і політичних процесів у науці західних країн.

БРИФІНГ (briefing, від brief – короткий) – зустріч офіційних осіб із представниками ЗМІ; коротка нарада (нерідко інструктаж), на якому викладається позиція уряду.

БОРОТЬБА ПОЛІТИЧНА – явище політичного життя, в основі якого лежить зіткнення інтересів різних політичних сил, кожна з яких прагне досягти певної політичної мети.

БЮЛЕТЕНЬ (фр., англ. bulletin, від іт. bulletino – записка, листок)

1) збірки офіційних актів, розпоряджень; 2) коротке офіційне повідомлення;
3) виборчий Б. – документ для голосування з прізвищами кандидатів.

БЮРОКРАТ (фр. bureaucrate, англ. bureaucrat) – 1) посадова особа, що виконує свої обов'язки формально; 2) особа, що належить до бюрократії.

БЮРОКРАТИЗМ (bureaucrasy, від фр. bureaucratic – бюрократія) – 1) система казенно–формального керування, ведення важливих державних і суспільних справ, коли через чисто чиновницьке ставлення осіб і установ пригнічуються головні інтереси, а справа страждає; 2) прояв канцелярщини, тяганини, формалізму на місцях, у діловому і політичному житті і навіть в органах влади, що завдає шкоди інтересам фізичних і юридичних осіб, тих чи інших установ і суспільства в цілому.

БЮРОКРАТІЯ (bureaucrasy, від фр. bureaucratic, від фр. bureau – бюро, канцелярія і гр. kratos – влада, панування) вищий, привілейований прошарок чиновників – адміністраторів у державі; ієрархічно організована система управління державою чи суспільством із допомогою особливого апарату, наділеного специфічними функціями та привілеями.

В

ВЕРТИКАЛЬ ВЛАДИ (vertical line of power) – розподіл влади, управлінських функцій знизу доверху, по вертикальній лінії, ієрархічна побудова владних органів із строгою системою підпорядкування. Як таку вертикаль правомірно розглядати і побудову державної служби.

ВЕТО – передбачений конституціями деяких країн акт, завдяки якому глава держави або верхня палата парламенту можуть призупинити впровадження законів або рішень, прийнятих парламентом чи його нижньою палатою.

ВИБОРИ – процедура обрання або висунення певних осіб способом відкритого чи закритого (таємного) голосування; найбільш поширений, механізм створення органів та інститутів влади.

ВИБОРЕЦЬ (elector, voter) – 1) особа, що володіє виборчим правом, що бере участь у виборах, референдумі, голосуванні, здатна визначати долю влади у справді демократичному суспільстві; 2) представник, уповноважений виборцями для виборів кого-небудь; 3) громадянин, що має право безпосередньо голосувати за того чи іншого кандидата на посаду голови держави чи в парламент.

ВИКОНАВЧА ВЛАДА – одна з трьох гілок державної влади, яка організовує та спрямовує внутрішню й зовнішню діяльність держави, забезпечує здійснення втіленої в законах волі суспільства, охорону прав і свобод людини.

ВИБОРЧА КАМΠΑНИЯ (electoral campaign) – найважливіший компонент політичної діяльності (як державної, так і громадської), яка здійснюється у певний період для вирішення конкретного завдання – організації проведення різного роду виборів визначених осіб (кандидатів) в органи влади і керування, в органи, що представляють різні суспільно–політичні сили – партії, союзи, об'єднання, блоки, асоціації. У цьому зв'язку – В. бюлетень, В. комісія, В. округ, В. право, В. списки, В. дільниця і т.д.

ВИБОРЧА СИСТЕМА (electoral system) – порядок організації і проведення виборів у представницькі органи влади, сукупність правил і прийомів, що забезпечують певний тип організації влади, участі громадян у формуванні органів влади, вираження волі тієї частини виборців, що відповідно до закону вважається достатньою для визнання результатів виборів. Затвердилися три основних типи виборчих систем – мажоритарна, пропорційна і змішана.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНА – різновид соціальної відповідальності, що означає морально–психологічну настанову суб'єктів політики, засновану на глибокому розумінні сенсу й наслідків політичної діяльності.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (responsibility) – 1) забезпеченість правами й обов'язками в здійсненні будь-якої (наприклад, владної) діяльності; 2) необхідність, обов'язок на основі санкцій, що зафіксовані у законах і актах, відповідати за свої рішення, неправильні дії, вчинки. Розрізняють В. адміністративну, громадську, дисциплінарну, матеріальну, моральну, політичну, тарну, економічну і т.д.

ВІЙНА (war) – суспільно-політичне явище, що прямо стосується долі влади у всіх її видах. Має свої вчення, теорії. На Заході один з таких наукових напрямків іменується нині полемологією – 1) збройна боротьба між державами, іноді в одній державі (громадянська В.); 2) у переносному значенні – крайній ступінь запеклої боротьби, ворожих відносин між ким-небудь (війна влади, війна законів). Розрізняють В.: світова, локальна; колоніальна, несправедлива, визвольна, загарбницька, митна, газетна і т.ін.

ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА (military/defence doctrine) – система офіційних поглядів і положень у конкретній державі (які не завжди і не в усьому підлягають розголосу), що встановлюють порядок військової розбудови, підготовки держави і її збройних сил до можливої війни, до захисту Батьківщини.

ВЛАДА – здатність, право й можливість розпоряджатися ким– небудь або чим– небудь, а також чинити вирішальний вплив на долю, поведінку та діяльність людей з допомогою різноманітних засобів (права, авторитету, волі, примусу та ін.); політичне панування над людьми; система державних органів; особи, органи, наділені владно-державними та адміністративними повноваженнями.

ВЛАДА НАРОДУ (power of the nation/people) – загальна, встановлена законом участь населення країни у керуванні державою, державними і суспільними справами. У певному сенсі – це ідеал суспільного устрою, до якого прагнуть прогресивні мислителі, партії і народ.

ВЛАДА ПАРТІЇ (the party in power) – вплив (нерідко без достатніх підстав і повноважень) тієї чи іншої партії на своїх членів, а також і спроба впливати на населення в цілому чи його конкретні прошарки.

ВЛАДНІ СТРУКТУРИ (authoritative structures) – 1) побудова, внутрішній устрій влади, її органів і механізмів у всій вертикалі від верху до низу; 2) органи, вузли, підрозділи в суспільному організмі, які відносяться до системи влади, виконують владні функції, наділені владними правами і мають сукупність обов'язків владного характеру.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА – діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення країни, на певне їх підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого стану в суспільстві – або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства.

ВОЛЮНТАРИЗМ (від лат voluntarius – залежний від волі) – позиція суб'єкта політики, згідно з якою головним чинником досягнення поставленої мети є воля, особисті прагнення й політичні наміри.

ВОЖДЬ (leader) – поняття, яке походить від дієслова "водити" (керувати). Звідси і ватажок, і вожатий, і вождь; 1) загально визнаний ідейний, політичний керівник; 2) у старовину: воєначальник, проводир. Нині поняття В. Іноді вживається в суто негативному, осудливому значенні для характеристики жорстокого чи збанкрутілого правителя того чи іншого масштабу. Звідси і вождізм як свого роду ідеологія і практика.

ВОЛОДІННЯ (ownership, proprietortship, holding) 1) керування, господарювання; 2) повне право власності, право розпорядження і користування; 3) нерухоме майно, земельна ділянка (у т.ч. яке належить на правах В. державі); 4) володіння, розпорядження будь-чим з боку власників. Від такого розуміння володіння (панування) формується і уявлення про владу.

ВОЛЮНТАРИЗМ (voluntarism) – у владній практиці, І політиці і громадському житті прояви суб'єктивізму, ігнорування об'єктивно існуючих умов, які завдають збитків І – справі і, у кінцевому підсумку, які глибоко дискредитують І дану владу і її органи.

ВОЛЯ ПОЛІТИЧНА (political will) – здатність суб'єктів політики (особистості, соціальної групи, партії і т.д.) проявляти наполегливість у виборі мотивів до дії, до досягнення поставленої мети. З огляду на різноманіття політичних ситуацій, які вимагають швидкої вольової регуляції, політична воля є не одноразовою реакцією на виклик часу, а постійним імпульсом, стимулятором до дії. Ефективність вольових дій, їхній характер залежать від організованості, єдності, психологічних установок і стійкості суб'єкта, наявності сильних лідерів, здатних правильно орієнтуватися в політичних ситуаціях. **ВОТУМ** (vote) – рішення, думка, яка виражена у формі голосування; В. довіри чи В. недовіри – вираження парламентом схвалення чи несхвалення діяльності уряду, міністра шляхом голосування.

ВТРАТА ВЛАДИ (loss of power) – втрата влади через різні причини, позбавлення частини чи усіх владних повноважень. Як правило, це процес незворотній.

Г

ГЕОПОЛІТИКА (geopolitics, від гр. geo – Земля і poitika – політика) – політична концепція, що виникла наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. і використовувала географічні дані (територія, положення, природні особливості, клімат і ін. особливості тих чи інших країн, держав, їхніх блоків і т.п.) для обґрунтування тих чи інших планів, розрахунків – економічних, політичних, у тому числі, нерідко, і експансіоністських.

ГЕНОЦИД (від грець. genos – рід і caedere – вбиваю) – здійснювані властями масові вбивства, переслідування, гоніння певних національних, етнічних, расових, соціальних, культурних, релігійних та інших груп, здійснювані за принципом колективної відповідальності, коли винними у чомусь вважаються всі члени певної верстви, з якої, ймовірно, хтось вчинив злочин.

ГЕОПОЛІТИКА (від грец. ge – земля і politike – політика) – політологічна концепція, що вбачає в політиці якоїсь держави визначальну роль географічних чинників (просторове розташування країни, клімат, розмір території, кількість населення, наявність природних ресурсів та ін.).

ГЕРБ ДЕРЖАВНИЙ – відмітний знак держави, офіційно прийнята емблема, виконана за законами геральдики й зображувана на прапорах, монетах, печатках, офіційних паперах тощо.

ГІМН ДЕРЖАВНИЙ – урочиста пісня, офіційно визначена як символ державної єдності.

ГЛАВА ДЕРЖАВИ – державна посада, інституція, якій належить чільне місце в системі органів державної влади, яка уособлює єдність нації, символізує державу, покликана гарантувати її цілісність, бути чинником гармонійної та ефективної взаємодії "гілок" державної влади між собою.

ГЛАСНІСТЬ – один з найважливіших принципів демократизму, який полягає у невід'ємному праві кожного громадянина на отримання повної й вірогідної інформації з будь-якого питання громадського життя, що не становить державної чи військової таємниці.

ГЛОБАЛІЗМ (від франц. global – загальний, всесвітній) – політична практика, зорієнтована на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, більш загальними, з передбаченням їх наслідків для світових процесів.

ГОЛОС (vote) – 1) загально визнане право власника звичайної акції брати участь у керуванні справами акціонерного товариства за допомогою голосування з усіх питань на загальних зборах акціонерів; 2) право громадянина, члена виборного органу на участь у голосуванні з тих чи інших питань державного, громадського життя.

ГОЛОСУВАННЯ – безпосередній акт волевиявлення громадян під час виборів. Складається з ідентифікації (засвідчення особи) виборця, отримання бюлетеня і власне голосування.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА – один із проявів масової суспільно– політичної свідомості, що відображає ставлення народу чи певної його частини до влади; сукупна, надособиста позиція певної структурно означеної спільності людей щодо конкретних подій, проблем, рішень державних чи суспільних інститутів.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО (civil society) – високий ступінь розвитку суспільства, у якому його члени – громадяни широко наділені правами, використовують їх і мають обов'язок один перед одним, перед суспільством і державою.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ – добровільні масові об'єднання громадян, що виникають внаслідок їхнього вільного волевиявлення на основі спільних інтересів і завдань.

ГРОМАДЯНСТВО – формально зафіксований правовий зв'язок особи з державою, що знаходить свій вияв у їхніх взаємних правах та обов'язках.

ГРУПА ТИСКУ – суспільно–політичне об'єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії. Від партії Г.т. відрізняється тим, що вона безпосередньо не бореться за владу, не бере участі в керівництві та управлінні державою.

Д

ДЕКЛАРАЦІЯ – (від лат. *deklaro* – заявляю, оповіщаю) – офіційне проголошення державою, політичною партією, міжнародними, міждержавними організаціями головних принципів їхньої діяльності, програмних позицій, повідомлення про суттєву, принципову зміну в їхньому статусі.

ДЕЛЕГУВАННЯ ВЛАДИ – (*delegation of power*) – добровільна передача влади від одного її суб'єкта до іншого на основі взаємної домовленості. Д.в. – один з основних способів функціонування політичної влади. Д.в. здійснюється як передачею повноважень народу його представникам, делегатам і політичній еліті, так і передачею місцевими органами деяких своїх функцій центральній владі.

ДЕЛЕГАТ – (від лат. *delegatus* – посланець) – обраний або призначений представник спільноти, громадсько-політичної організації, наділений повноваженнями приймати авторитетні рішення, здійснювати, репрезентувати й захищати їхні інтереси на переговорах, нарадах, з'їздах тощо.

ДЕМОКРАТІЯ – (грец. *demos* – народ і *kratos* – влада) – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і способи громадян, можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

ДЕПОРТАЦІЯ – (від лат. *deportatio* – вивезення) – вигнання, заслання, висилка; примусове переселення особи, групи осіб чи народу за межі держави чи певного регіону. ДЕПУТАТ – (від лат. *deputatus* – визначений, посланий) – особа, уповноважена колективом для виконання якихось відповідальних завдань, доручень, виступів від його імені, для репрезентування й відстоювання його інтересів.

ДЕРЖАВА – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, створений для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

ДЕСПОТИЗМ – (від грец. *despot* – володар, самодержець) – система державного устрою, необмежена монархія, яка характеризується абсолютним

свавіллям влади та безправ'ям підданих; самовладдя, жорстоке придушення волевиявлення народу.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ – (від лат. *de...* – префікс, що означає заперечення, і *centralis* – серединний) – управлінська політична система, покликана здійснювати владно значущі практичні рішення, що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної влади; політичний процес, що передбачає делегування центральним урядом певних повноважень на місцевий рівень з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціональної ваги, а також втілення в життя специфічних регіонально–локальних програм.

ДИКТАТУРА – (лат. *dictatura* – необмежена влада) – нічим необмежена влада особи, класу чи іншої соціальної групи в державі, регіоні, що спирається на силу, а також відповідний режим (скажімо, Д. пролетаріату); тимчасовий авторитарний режим, що вводиться на строк дії надзвичайних обставин для вжиття рішучих заходів, спрямованих на виведення країни з кризового стану (приміром, Д. генерала Піночета в Чилі).

ДИЛЕТАНТИЗМ ПОЛІТИЧНИЙ – (від італ. *dilettante* – розважальник, забавник) – заняття політикою без серйозної спеціальної підготовки, лише на підставі верхоглядних уявлень про неї.

ДИСИДЕНТ – (від лат. *desidens* – незгідний) – людина, що перебуває в морально–політичній опозиції до влади, домінуючих у державі ідей та цінностей. Явище Д. та дисидентського руху характерне для держав з тоталітарними та авторитарними режимами.

ДИСКРЕДИТАЦІЯ – (від франц. *discrediter* – підривати довіру) – умисне зганьблення чийогось імені, підрив довіри, приниження чиеїсь честі, гідності, авторитету. У політиці вживається як один із засобів боротьби з противниками, досягнення успіху в перевиборних змаганнях.

ДИСКРИМІНАЦІЯ – (від лат. *discriminatio* – розрізнення, розділення) – свідоме обмеження свободи діяльності учасників політичного процесу; часткове чи повне, тимчасове чи постійне позбавлення тих чи інших учасників політичного життя їхніх конституційних та інших прав і свобод.

ДІАСПОРА – (від грец. *diaspora* – розсіяння) – розпорошення, розселення по різних країнах народу, вигнаного обставинами, завойовниками або й власною владою за межі батьківщини; уся сукупність вихідців з якоїсь країни та їх нащадків, які проживають поза її межами.

ДОГМАТИЗМ – (від грец. dogma – вчення, усталена думка) – однобічне, некритичне, схематичне мислення, що спирається на догми, на застигли й незмінні формули, без урахування реальних умов, потреб життя і практики.

ДОСВІД ПОЛІТИЧНИЙ (political experience) – узагальнені результати, висновки, уроки, отримані з минулої і дійсної практики політичної діяльності різних суб'єктів політики, що діють як на внутрішній, так і на світовій арені. Узагальнення досвіду – одна з важливих функцій політики, здійснення якої вимагає глибоких знань історії політичної думки, політології, кратології, соціології й інших наукових дисциплін. Д.п. – позитивний чи негативний, результативний, ефективний чи безрезультатний, марний, глобальний, світовий чи місцевий, помилковий – стимулює пошук нових політичних рішень і орієнтирів, нових прогнозів, форм і методів політичної і владної діяльності.

Е

ЕГАЛІТАРИЗМ – (від франц. egalite – рівність) – теорія, що обстоює пріоритет рівності як принцип організації суспільства.

ЕКСТРЕМІЗМ – (від лат. extremus – крайній) – в ідеології й політиці схильність до крайніх поглядів і способів досягнення певних цілей. Екстремісти виступають проти існуючих громадських структур та інститутів, намагаючись підірвати їхню стабільність, розхитати й ліквідувати їх силою заради своїх групових цілей.

ЕЛЕКТРОРАТ – від лат. elector – виборець) – громадяни, які мають право голосу для участі в політичних виборах. Рішення і настрої Е. визначають склад виборних органів влади, впливають на позиції політичних лідерів та партій.

ЕЛІТА ПОЛІТИЧНА – (від франц. elite – краще, добірне) – меншість суспільства, що являє собою достатньо самостійну, вищу, відносно привілейовану групу, наділену видатними психологічними, соціальними й політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або здійснення впливу на неї.

ЕМІГРІЦІЯ – (від лат. emigratio – виселення, переселення) – переселення з батьківщини в іншу країну, а також тривале перебування громадян за межами батьківщини внаслідок такого переселення.

ЕТАТИЗМ – (від франц. etat – держава) – поширення активності та впливу держави на соціально-політичне життя із застосуванням централізації, бюрократизації та концентрації політичної влади.

ЕТНОС – (від грец. *ethnos* – народ, плем'я) – позачасова, позатериторіальна, поза державна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями та звичаями, самосвідомістю та етнізмом (назвою).

З

ЗАКОЛОТ – таємна змова вузького кола осіб з метою здійснити збройне повалення існуючої влади або примусити її прийняти потрібне рішення.

ЗАКОН – нормативно-правовий акт, що приймається з ключових питань суспільного, державного життя і має вищу юридичну силу.

ЗАКОНОДАВСТВО (*legislation*) – 1) діяльність уповноважених органів держави по виданню законів; 2) сукупність усіх правових норм, що діють у даній державі (наприклад, українське законодавство); 3) сукупність правових норм, що регулюють окрему сферу громадського життя і суспільних відносин (цивільне З., кримінальне З. та інше.).

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА – одна з трьох гілок єдиної, але поділеної функціонально державної влади, сутність якої полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність і поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів, правових актів, рішень, що їх приймають і представницькі органи влади.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ – періодичні друковані видання та інші форми розповсюдження інформації, спрямовані на охоплення необмеженого кола осіб, соціальних груп, держав з метою оперативного інформування їх про події і явища у світі, конкретній країні, певному регіоні, зорієнтовані на виконання; специфічних функцій (контролю, спостереження, соціалізації, розвитку культури населення та ін).

ЗАХИСТ (*defence, protection, am. defense*) – 1) охорона, прагнення охоронити, зберегти від несприятливого впливу, втручання (наприклад, збройний захист держави); 2) відстоювання своїх поглядів, висновків перед вченою радою, на публіці або перед критикою, запереченнями; 3) сторона в судовому процесі, яка виконує функцію захисника.

ЗАХИЩЕНІСТЬ СОЦІАЛЬНА (*social security/safety*) – сукупність юридичних і соціальних гарантій, що забезпечують кожному індивіду реалізацію його прав (права на життя, зайнятість, житло, освіту, медичну допомогу, рівень життя, необхідний для розвитку і самореалізації особистості і т.п.). Гарантом З.с. виступає держава, її соціальна політика, орієнтована на виявлення і задоволення потреб соціальних груп і шарів, а також кожного громадянина суспільства.

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ (службовим становищем) (abuse of power/authority) – навмисне, незаконне використання посадовою особою, держслужбовцем службового становища в корисливих цілях, яке заподіює істотну шкоду державним чи суспільним інтересам, які охороняються законом, а також правам і інтересам самих громадян і, врешті, тим особам, що переступили норми поведінки, закон і нестимуть за це покарання.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА – загальний курс держави в міжнародних справах який регулює взаємовідносини з іншими державами та міжнародними організаціями у відповідності з потребами, цілями і принципами її внутрішньої політики.

ЗРІЛІСТЬ ПОЛІТИЧНА – рівень розвитку особистості, що характеризує ступінь і повноту оволодіння нею досвідом політичних відносин.

І

ІДЕОЛОГІЯ – (від грец. idea – поняття і logos – учення) – система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відображає інтереси, світогляд, ідеали, умонастрій людей, класів, націй, суспільства, політичних партій, громадських рухів та інших суб'єктів політики.

ІМПЕРІЯ – (від лат. imperium – влада, панування) – велика держава, що складається з метрополії та підпорядкованих центральній владі держав, народів, які примусово інтегровані до єдиної системи політичних, економічних, соціальних та культурних взаємозв'язків. І. виникають внаслідок загарбання території, колонізації, експансії, інших форм розширення впливу наддержави.

ІМПІЧМЕНТ – (англ. impeachment – звинувачення) – особливий порядок і встановлена законом процедура притягнення до відповідальності за грубі порушення закону вищих посадових осіб до завершення терміну одержаних ними внаслідок виборів повноважень.

ІНАВГУРАЦІЯ – (від лат. inauguro – присвячую) – урочиста церемонія вступу на посаду глави держави. Процедура І. передбачає публічне виголошення новим главою держави клятви та програмної промови.

ІСТЕБЛІШМЕНТ – (від лат. establishment – установа) – правляча еліта, керівні кола якоїсь держави політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

К

КОМПРОМІС (compromise, від лат. compromissum – угода, досягнута шляхом взаємних поступок) – домовленість, угода як розумний спосіб вирішення

конфліктів, який полягає в досягненні взаєморозуміння шляхом обопільних поступок сторін, що задіяні участь. Для досягнення компромісу необхідно чітко визначення предмета чи об'єкта розбіжностей, суперечки, усвідомлення меж поступок, на які в даних умовах може піти кожна із сторін, формування авторитетних груп, яким довірено вести між собою переговори і, у разі їхнього успіху, укласти ту чи іншу конкретну угоду. Хоча можливі й інші ситуації, що стосуються основи існування конфронтуючих сторін. Протиборства в таких випадках може носити безкомпромісний характер, і тоді починають діяти інші засоби, аж до застосування сили в її різних варіаціях.

КОНСЕНСУС – (consensus, від лат. consensus – згода, єдність) – 1) взаєморозуміння, згода з того чи іншого суперечливого питання, що досягається в результаті зближення позицій, у дискусіях; 2) ухвалення рішення чи тексту договору на міжнародних конференціях і в міжнародних організаціях на основі досягнутої загальної згоди учасників без проведення формального голосування, якщо проти не виступає жоден з учасників проведеного форуму (даної організації); 3) один з основних засобів попередження і розв'язання політичних і соціальних конфліктів.

КОНСОЛІДАЦІЯ – (consolidation, лат. consolidate, від con – з, разом і solidare – зміцнювати, зрощувати, ущільнювати) – 1) зміцнення (організації, зімкнення групи осіб, позицій влади); 2) у Великобританії – спосіб систематизації законів, коли ряд старих законів поєднуються в один новий зі збереженням їхнього змісту.

КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ – (constitutionality) – найважливіша риса, якість, характеристика тих чи інших законів, кроків, дій, заходів, кроків, що характеризує їх відповідність положенням даної Конституції.

КОНСТИТУЦІЯ (constitution, від лат. constitute – устрій, установлення) – 1) основний закон держави, що визначає суспільний і державний устрій, порядок і принципи утворення органів влади, основні принципи правосуддя, виборчу систему, права й обов'язки громадян і т.д.; 2) побудова, структура якого-небудь організму. **КРИТИКА ВЛАДИ** (від гр. kritike – мистецтво розбирати, судити) – 1) кваліфікована (а часом і поверхнева) оцінка, розбір, обговорення достоїнств і недоліків влади, її типу, виду, механізму, структури, технології, наявних прорахунків, помилок, результативності, глибини рішень, задумів, підсумків їхньої реалізації і т.п.; 2) гострі оцінкові судження з боку самої влади стосовно тих чи інших осіб, організацій і т.д.

ЛІБЕРАЛІЗМ – від лат. liberalis – вільний) – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод.

ЛІДЕР ПОЛІТИЧНИЙ – (від англ. lead – вести, керувати схилити до чогось) – глава, керівник держави, партії, громадсько– політичної організації, руху, якоїсь громади тощо; популярний і впливовий учасник суспільного життя, який визначально впливає на нього, консолідує зусилля людей для досягнення якоїсь спільної мети.

ЛОБІЗМ – (від англ. lobby – кулуари) – діяльність соціальних груп, які обстоюють свої особливі політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої та виконавчої влади.

М

МАЖОРИТАРНА СИСТЕМА ПРЕДСТАВНИЦТВА – (від фр. majonte – більшість, від лат. maior – старший, великий) – система визначення результатів голосування, при якому обраним вважається кандидат, який одержав більшість (абсолютну чи відносну) голосів виборців.

МАКІАВЕЛЛІЗМ – різновид політичної поведінки, що виправдовує будь-які засоби (в тому числі й віроломні, жорстокі) заради досягнення поставленої мети. Термін пов'язаний з ім'ям італійського політичного діяча й мислителя Н. Макіавеллі.

МАНІФЕСТ (manifesto, від лат. manifestos – явний) – 1) урочисте письмове звертання (акт) верховної влади до населення; 2) письмове звертання громадських організацій, політичних партій чи окремих груп, осіб до певних кіл, чи верств, населенню в цілому з викладом своїх поглядів, програм чи пропонованих планів, заходів, рішень.

МЕМОРАНДУМ (від лат. memorandum – те, що треба пам'ятати) – 1) пам'ятний листок, нотатки для пам'яті; 2) у міжнародних відносинах – записка з викладом питань, що є предметом дипломатичних бесід; 3) дипломатичний документ. Може додаватися до ноти, обґрунтовуючи її зміст, чи вручатися як самостійний документ без підпису і печатки.

МЕНТАЛІТЕТ – (франц. mentalite – склад розуму, світосприйняття) своєрідний стан, рівень розвитку і спрямованості індивідуальної та групової свідомості, здатність до засвоєння норм, принципів, життєвих орієнтацій, суспільних цінностей та адаптації до умов соціального середовища, можливостей впливу на нього, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО – (international law) – сукупність (система) юридичних норм і принципів, що регулюють відносини між державами, а також і іншими учасниками (організаціями, рухами, блоками, групами держав і т.д.), тобто різними суб'єктами міжнародного спілкування.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (international relations) ~ сукупність економічних, політичних, правових, дипломатичних, військових, культурних та інших зв'язків і відносин між державами, соціальними, політичними, економічними силами (суб'єктами), що діють на світовій арені. Домінуючу роль у М.в. відіграють міждержавні відносини. М.в., як правило, оформлюються і закріплюються відповідними договорами, мають тривалу історію; докладно охарактеризовані у великій історичній літературі; широко досліджувалися і досліджуються різними науками, вченнями; часто по-різному тлумачаться й оцінюються в різних країнах, концепціях, теоріях, школах, а також лідерами, володарями різних країн, народів і епох.

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА – система економічних, правових, дипломатичних, ідеологічних, військових, культурних та ін. зв'язків і відносин між народами, державами й групами держав, провідними соціальними, економічними та політичними силами й організаціями, що діють на світовій арені.

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – об'єднання держав, громадських організацій та індивідуальних членів з метою вирішення питань регіонального або глобального характеру, відвернення та врегулювання військових конфліктів.
МІСЦЕВА ВЛАДА – (local bodies of power) – влада, що належить місцевому рівню, на ступінь нижче центральної, зі своїм колом обов'язків і повноважень.

МІСЦЕВЕ ВСАМОВРЯДУВАННЯ – політико-правовий інститут, у межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях (громадах) через самоорганізацію місцевих жителів, за згодою і при підтримці держави.

МОВА ВЛАДИ – (language of power, power language) – система всіх засобів і сигналів, за допомогою яких влада будує своє спілкування з людьми (з громадянами чи з підданими). Це манера, прийоми такого спілкування, його нюанси, відтінки, яких безліч в ситуації спілкування влади з багатьма людьми в різних умовах, у різних місцях і в різний час. М.в. може виступати і сприйматися і як сугубо владна і як звичайна демократична мова.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНА – (від франц. modern – новітній, сучасний) закономірна тенденція функціонування й розвитку політичної системи відповідно до реалій та вимог часу; процес трансформації суспільства, що супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та поглибленням політичної участі, поширенням демократичних цінностей і норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених.

МОНАРХІЯ – (грец. monarchia – єдиновладдя, єдинодержавність) – форма державного управління, за якої верховна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – глави держави, як правило, спадкоємного

правителя, монарха. Розрізняють необмежену (абсолютну) монархію та обмежену (конституційну), за якої влада монарха обмежена парламентом.

Н

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН {state of emergency) – режим, що вводиться в державі чи на окремих територіях (у регіонах) за особливих обставин на термін, що строго обумовлюється. Як правило, обмежує права громадян, у тому числі вільного пересування. У цих умовах встановлюються і надзвичайні повноваження (emergency powers) – і вживаються надзвичайні заходи {emergency measures).

НАРОД – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблем суспільного розвитку; все населення певного політико-географічного середовища (країни).

НАРОДОВЛАДДЯ (гр. demokratia) – повна влада народу, коли він є її єдиним джерелом і носієм суверенітету. Дає точний переклад грецького слова демократія. Має, однак, і особливе значення наповнення, підкреслюючи верховенство народу стосовно органів державної влади.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ – сукупність політичних, економічних, правових, культурницьких, освітніх та інших проблем, що проявляються у процесі внутрішнього та міждержавного спілкування націй, народностей.

НАЦІЯ – (від лат. natio – народ) – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПОЛІТИЧНА – (political independence) – самостійність, суверенність держави у внутрішній і зовнішній політичній діяльності; можливість для різних політичних сил в умовах демократизації суспільства давати власні оцінки діяльності органів влади, парламенту; програм, реформ; пропонувати альтернативні плани і рішення соціально-економічних і політичних проблем. Н.п. повинна спиратися на конституційні й інші правові основи і гарантії, враховувати міжнародний досвід.

НОМЕНКЛАТУРА – (від лат. nomen – ім'я) – коло посадових осіб, призначення та затвердження яких відноситься до компетенції вищестоящих органів.

О

ОДНОПАРТІЙНА СИСТЕМА – неконкурентний тип партійної системи, що складається з представників або членів однієї політичної партії. Існувала в

СРСР, деяких інших соціалістичних країнах. На сучасному етапі поширена в постколоніальних країнах, де поки що не сформувалися сучасна розвинена соціальна структура і відповідний їй політичний плюралізм.

ОЛИГАРХІЯ – (грец. *oligarchia* – влада небагатьох) – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група. Термін було запроваджено Платоном і Арістотелем у V – IV ст. до н.е. для позначення однієї з найгірших, на їхню думку, форм правління, коли „владорюють багаті, а бідні не беруть участі у правлінні”. Розрізняють О. аристократичну і фінансову.

ООН (ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ) – (United Nations Organization, UNO) – міжнародна організація, створена в 1945 р. з метою підтримки і зміцнення миру, безпеки і розвитку співробітництва між державами. Діє на основі Статуту ООН. Головні органи: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Економічна і Соціальна Рада, Рада по опіці, Міжнародний суд і Секретаріат, очолюваний Генеральним секретарем ООН. Місцеперебування центральних установ ООН – Нью-Йорк (США). ООН здобула загальне визнання й авторитет. Володіє найбагатшим політичним досвідом.

ОПОЗИЦІЯ – від лат. *oppositio* – протиставлення) – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому.

ОРУЕЛЛІЗМ – пропагандистське маніпулювання фактами, словами, поняттями та цілеспрямоване спотворення правди, історичного минулого, істини з боку владних структур, які чинять ідеологічний вплив на суспільну мораль через засоби масової інформації та прагнуть досягти цілковитого контролю над суспільством. Термін походить від імені "англійського письменника Е.Блера (псевдонім Дж. Оруелл; 1903–1950) – всесвітньо відомого автора роману–антиутопії "1984".

ОХЛОКРАТІЯ (від грец. *ochlos* – натовп і *cratos* – влада) – домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу, юрби, "маси"; один із способів здійснення політичної влади, що суттєво доповнює кризові політичні режими.

II

ПАРЛАМЕНТ – (від лат. *parlate* – говорити, розмовляти) – найвищий законодавчий і представницький орган влади в державі з республіканською формою правління, який обирається населенням.

ПАРТІЯ ПОЛІТИЧНА – (від лат. *partis* – частина, група, відділ) – добровільне об'єднання людей, які прагнуть домогтися здійснення ідей, що їх вони

поділяють, задоволення спільних інтересів; організована певним чином частина якоїсь соціальної верстви, класу, покликана висловлювати й захищати інтереси цієї спільноти, домагатися їх дотримання й виконання.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ – (parliamentarism, parliamentary system) – 1) система організації і функціонування верховної державної влади, що характеризується поділом законодавчих і виконавчих функцій при привілейованому становищі парламенту; 2) теорія і практика діяльності парламенту.

ПАТЕРНАЛІЗМ – (від лат. pater – батько) – політична доктрина й практика, які виходять із припущення про те, що народ безпосередньо потребує батьківської уваги, турботи й піклування з боку влади, що громадяни, мов неповнолітні діти, без підтримки й сприяння влади не здатні зрозуміти, що є вигідним для них, не в змозі власноруч досягти своєї мети, задовольнити свої потреби.

ПІДДАНСТВО – приналежність особи до якоїсь держави, перебування під її юрисдикцією.

ПЛЕБІСЦИТ – (від лат. plebs – простолюд і scitum – рішення, постанова) – узагальнене опитування громадян з метою виявити їхню думку, волю й позицію щодо якогось спільного й значущого питання.

ПЛУТОКРАТІЯ – (грец. plutocratia – влада багатіїв) – політичний лад, за якого влада належить найбагатшим представникам панівного класу.

ПЛЮРАЛІЗМ – (від лат. pluralis – множинний) – ідейно регулятивний принцип суспільно–політичного й соціального розвитку, що впливає з існування декількох (чи багатьох) незалежних начал політичних знань і розуміння буття; система влади, заснована на взаємодії та протилежності дій політичних партій і громадсько–політичних організацій.

ПОДІЛ ВЛАДИ – принцип розмежування функцій в єдиній системі державної влади з поділом її на законодавчу, виконавчу й судову гілки влади, які здійснюють свої повноваження кожна самостійно, врівноважуючи одна одну.

ПОЛІТИК – (politician) – 1) активний ініціатор, учасник політики, політичного життя; 2) політичний діяч, особа, що професійно займає питаннями політики; 3) політичний лідер, державний діяч, працівник держапарату. Характер, зміст і результати діяльності політика, його авторитет, престиж, рейтинг, успіхи і невдачі залежать від багатьох факторів і, насамперед, від рівня його підготовки, обдарованості і таланту, знань, досвіду, інтуїції, кваліфікації, ідейних і політичних орієнтацій, уміння бачити і розуміти настрої та очікування мас, виразити їх, здатності аналізувати і прогнозувати хід подій. Застосовується маса визначень при характеристиці політиків (видатний, професійний, прогресивний, реальний, тонкий, хитрий П. і т.д.).

ПОЛІТИКА – (грец. *politika* – державні і суспільні справи) – організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямовано на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб.

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА (*political power/authority*) – 1) право, здатність і можливість соціального суб'єкта (індивіда, групи) нав'язувати, відстоювати і запроваджувати в життя певні політичні погляди, установки і мету, проводити свою волю за допомогою правових і політичних норм і спеціального інструмента – держави. Відбиває політичні позиції, які мають ті чи інші верстви населення, класи, нації і конкретні особи; 2) взагалі вплив і керування в будь-яких політичних організаціях – партіях, рухах – безвідносно до того, знаходяться вони у керма державної влади чи знаходяться в опозиції.

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА – рівень засвоєння людиною й суспільством політичних ідей, поглядів, концепцій, програм, досягнень суспільно–політичної думки; зрілість і компетентність в оцінках політичних явищ; форма політичної етики, поведінки, вчинків і дій.

ПОЛІТИЧНА СВІДОМОСТЬ – опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблема влади, формування, розвиток задоволення інтересів і потреб політичних суб'єктів; сукупність поглядів, оцінок, настанов, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають певної самостійності.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА – (від грец. *systema* – складене з частин) – сукупність державних і недержавних соціально–політичних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулювання політичних процесів, взаємовідносини між соціальними групами, націями, державами, що забезпечують політичну стабільність і прогресивний розвиток.

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – одна з основних сфер суспільного життя, пов'язана з діяльністю і відносинами індивідів і соціальних спільнот, створених ними політичних інститутів для виявлення інтересів соціальних суб'єктів, а також боротьба за їх реалізацію через посередництво політичної влади у процесі політичного розвитку.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС – (від лат. *processus* – просування) – хід розвитку політичних явищ; сукупність дій різноманітних течій політичних сил, течій, котрі прагнуть здійснення певних політичних цілей, програм. ПОЛІТОЛОГІЯ – (від грец. *politike* – політика і грец *logos* – учення) – наука, об'єктом якої є політика та її взаємовідносини з людиною й суспільством; посідає одне з провідних місць у сучасному суспільствознавстві. Щодо П. в зарубіжній та вітчизняній літературі часто вживаються терміни "політична наука", "наука про

політику", "політична соціологія", що відображають г традиції та особливості національних політичних шкіл.

ПОПУЛІЗМ – (від лат. *populus* – народ) – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо вирішення суспільних проблем.

ПРАВОВА ДЕРЖАВА – тип держави основними ознаками якої є зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади і правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави.

Р

РЕЙТИНГ (*rating* – оцінка, положення) – показник популярності в суспільстві політичних діячів, політичних партій, громадських організацій, їх авторитету і потенційної підтримки виборців, якби в цей момент проводилися вибори. Будучи однією з різновидів суспільної думки, Р. в той же час виступає як результат виявлення ставлення суспільства до тих чи інших суб'єктів поточної політики, як інструмент її зондажу і як фактор впливу на формування суспільної думки.

РЕГЛАМЕНТ – (від франц. *reglement* і від лат. *regula* – правило) – сукупність норм, настанов і правил, які регулюють організацію роботи, порядок скликання та проведення сесій, з'їздів, конференцій, нарад, зборів, процедуру виборів членів керівних органів, порядок внесення й обговорення питань порядку денного, вироблення та прийняття рішень з них методи визначення доповідача, утворення допоміжних органів, надання прав, обов'язків і повноважень їхнім членам. Р. розробляється й приймається сесіями, з'їздами, конференціями, зборами та керівними органами політичних організацій і покликаний служити забезпеченню їх безперервної, ефективної й оперативної роботи. Окремі положення Р. бувають предметом гострої політичної, міжфракційної боротьби, позаяк вони можуть впливати на прийняття рішень та їхній зміст.

РЕЖИМ ПОЛІТИЧНИЙ – (франц. *regime* – управління) – сукупність методів, засобів і способів, із допомогою яких владні органи здійснюють управління суспільством і забезпечують своє політичне панування.

РЕСПУБЛІКА – (лат. від *respublica*, від *respublica* – суспільна справа) – держава, в якій органи влади формуються за принципом виборності їх народом; форма державного управління, за якої вища влада належить виборним представницьким органам, а глава держави обирається населенням чи ; представницьким органом. Розрізняють два основні типи Р. – президентську й парламентську.

РЕФЕРЕНДУМ – (від лат. referendum – те, що має бути повідомлене) спосіб прийняття законів та інших рішень з найважливіших питань суспільного життя прямим волевиявленням громадян через усенародне голосування.

РІШЕННЯ ПОЛІТИЧНЕ – політична дія інформованого суб'єкта влади для реалізації певної мети, що передбачає оптимізацію зовнішніх, внутрішніх умов функціонування даного суб'єкта і визначення перспектив його подальшого розвитку.

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНИЙ – багатовимірний процес, у ході якого в результаті і взаємодії різноманітних політичних сил здійснюються зміни в політичній поведінці, політичній культурі, в самій політичній системі суспільства.

С

СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС – сукупна діяльність народів, держав та їх інститутів, соціальних спільностей та їхніх організацій і рухів, які переслідують певні політичні цілі в царині міжнародного життя.

СПІВТОВАРИСТВО ПОЛІТИЧНЕ (political generality) – суспільна група, яка характеризується спільністю інтересів, наявністю визначених засобів стримування руйнівного насильства, а також установами й інститутами для прийняття і запровадження в життя владних рішень.

СОЦІОЛОГІЯ ПОЛІТИКИ (політична соціологія) (political sociology) – наука, галузь знань на стику політології і соціології, що користується їхніми ідеями, що бере на своє озброєння їхні прийоми, методи і процедури. Предмет досліджень С.п., власне, сама політика і політичний процес, їхні закономірності, складові елементи і прояви, оцінювані за допомогою методологічних прийомів, моделей і технологій політичної соціології. Головне в С.п. – зміст її емпіричних досліджень, орієнтація на практичні результати, вироблення рекомендацій для підвищення ефективності політичної (державної) діяльності, ролі і впливів політичних партій і лідерів. Вихідні ідеї цієї наукової галузі активно розглядалися ще Платоном, Арістотелем, іншими мислителями. Різні аспекти С.п. розроблялися Макіавеллі, Гоббсом, Монтеस्क'є, Токвілем, французькими енциклопедистами і ін. Значний внесок в цю науку зробили такі західні вчені кінця ХІХ–ХХ ст. як М. Вебер, Г. Моска, Г. Ласуелл, ряду шкіл і напрямків.

СЕПАРАТИЗМ – (франц. separatisme, від лат. separatus – окремий) – рух затериторіальне відокремлення тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання певній частині держави автономії за національними, релігійними чи мовними ознаками.

СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ – ідеологічна і політична течія, яка виступає за здійснення ідей демократичного соціалізму в усіх сферах життя суспільства;

важлива складова політичних лівих сил сучасності, впливова серед робітничих і демократичних кіл Західної Європи.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНА – (від лат. *socialis* – суспільний) – процес засвоєння індивідом упродовж його життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить.

СОЦІАЛІЗМ – (франц. *socialisme* від лат. *socialis* – суспільний) – вчення і теорії, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності в різноманітних формах, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей в залежності від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА – демократична держава, що спирається на широку соціальну основу і здійснює активну соціальну політику, спрямовану на підвищення, стабільне забезпечення життєвого рівня населення, захист і реалізацію прав і свобод громадян, на створення сучасних систем охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення, на підтримку неімущих та малоімущих працівників, на запобігання й успішне вирішення соціальних конфліктів.

СУВЕРІНІТЕТ – (нім. *Souveranitat*, франц. *souverainite* – верховна влада) – незалежне від будь-яких сил, обставин і осіб верховенство, незалежність держави у зовнішніх і внутрішніх справах.

СУДОВА ВЛАДА – одна з трьох гілок державної влади; необхідна умова реалізації принципу поділу влади, покликана запобігати можливості змови чи протистояння двох інших гілок влади (законодавчої та виконавчої), створювати перепони, щоб унеможливити виникнення диктатури.

Т

ТЕРОРИЗМ – (від лат. *terror* – жах, страх) – здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства, політичних вбивств, провокацій.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – (від лат. *tolerantis* – терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій. Є неодмінною умовою демократичного, правового, стабільного суспільно-політичного устрою.

ТОТАЛІТАРИЗМ – (від франц. *totalitaire* – весь, цілий) – політичний режим і система державної влади з використанням насильницьких засобів у процесі

управління суспільством, відсутністю політичного плюралізму й демократичних свобод, обмеженням політичних прав усього населення.

У

УЗУРПАЦІЯ – (від лат. *usurpatio*– оволодіння) – насильницьке, протизаконне захоплення влади або присвоєння собі чужих прав на щось, чужих повноважень.

УНІТАРНА ДЕРЖАВА – (від лат. *unitar* єдність) – форма державного устрою, яка базується на зверхності суверенітету (верховної влади), єдиної держави над державно-адміністративним або національно-територіальними одиницями, на які вона поділена.

УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНЕ – вплив суб'єкта політики на політичну ситуацію з метою забезпечення своїх інтересів; основна ланка будь-якої політичної системи, спрямована на здійснення політичної влади.

Ф

ФАШИЗМ – (італ. *fascismo*, від *fascio* – пучок, об'єднання) – крайня, антидемократична, радикально-екстремістська політична течія, яка тяжіє до встановлення терористичної диктатури.

ФЕДЕРАЦІЯ – (лат. *feoderatio*– союз, об'єднання) – форма державного устрою, за якої декілька державних утворень, юридично і політично . самостійних, утворюють одну союзню державу; союз, об'єднання кількох громадських організацій.

ФЕМЕНІЗМ – (від лат. *femina* – жінка) – інтелектуальний та суспільно-політичний рух, що виступає за розширення прав і ролі жінок у суспільстві.

ФЕМІНОКРАТІЯ (ам. *feminocracy*) – влада жінок 1) імовірно, що мала місце як соціальне явище в доісторичний період; 2) явище приходу жінок до влади, на ключові посади в сучасних умовах.

ФУТУРОЛОГІЯ – (від лат. *futurum* – майбутнє і грец. *logos* – слово, поняття, учення") – царина теоретико-практичного знання, спрямованого на аналіз перспектив історичного життя людини і людства.

Х

ХАРИЗМА – (від грец. *charisma* – милість, благодать, божий дар) – особливий тип легітимності, організації влади і лідерства, заснований на виняткових якостях тієї чи іншої особистості, головним чином релігійного або політичного

діяча, що дозволяють йому здійснювати в суспільстві функції пророка, вождя чи реформатора.

Ц

ЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ – (від лат. *centralis* – серединний) – політичний процес, на основі якого формується централізм як управлінська політична система з властивими їй вертикальною структурою та субординацією, концентрацією влади в єдиному центрі.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ – (від лат. *civilis* – громадянський) – форма спільного життя людей, якій притаманне відтворення власної матеріальної та соціально–політичної структури відносин на основі пріоритету властивих їй духовних норм, цінностей та ідеалів.

Ч

"ЧЕТВЕРТА ВЛАДА" (*fourth power*, від ан. "Fourth Estate" – "четвертий стан", преса) – образне осмислення й оцінка в сучасному житті засобів масової інформації, що нині по силі впливу на людей практично стали в один ряд із трьома владами – законодавчою, виконавчою, судовою.

Ш

ШОВІНІЗМ – (франц. *chauvinisme* – від імені капрала наполеонівської армії А.Шовіні) – агресивна форма націоналізму, проповідь національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації; національно забарвлена пихатість, схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

ШОК ПОЛІТИЧНИЙ (фр. *shoe*, англ. *shock*) ~ у політичній практиці поняття, запозичене з медицини (реакція людського організму на надзвичайні подразники, що виражається важкими розладами життєвих процесів).

ШТУРМ (*storm, assault*, від нім. *sturm*) – рішуча атака, іспит людських сил і можливостей; рішучі дії влади і її прихильників, а часом і опозиції.